

ELOÏSA

MÒNICA RICHART GARCIA

Primerament va ser la verema. Carpentràs tenia uns matins llarguíssims i unes nits que sempre se li feien curtes. Era una adolescent, «Eloïsa», i seguia les passes dels germans cap a la vinya amb els ulls plens d'un cansament que només ella podia entendre. “Que no dorms bé?”, li preguntava el major, “que estranyes el llit?”. No havia dormit mai bé, Eloïsa. Fet i fet, ni tan sols estava segura d'haver dormit mai. Quan ho havia intentat explicar a casa, no n'havia tret res. “Això és que *ensomies*”, havia sentenciat la mare, sardònica. “Tot el món *ensomia*”, havia postil·lat el germà gran. Eren els anys de la postguerra, de fam i misèria i dol, i no hi havia temps ni ganes per a les fantasies d'una xiqueta.

No eren fantasies, però. Eloïsa ho sabia. Viatjava cada nit, tan bon punt s'adormia. També de dia, si algun improbable diumenge es guanyava el privilegi d'una migdiada. Algunes nits estava tan cansada de viatjar que se somiava dormint mentre estava de viatge: eren les voltes que més descansada s'alçava. Amb els anys havia anat perfeccionant la tècnica per a buscar un moment de repòs en els viatges. No sempre funcionava.

No viatjava amunt i avall, sinó avant i arrere. Li havia costat d'entendre de menuda, però ho havia acabat deduïnt ella a soles. La primera volta que s'havia despertat enmig de la guerra havia sigut un sotrac enorme: les alarmes sonant, la gent corrent espordida cap al refugi. Aquella nit s'havia gitat a Antella i s'havia alçat a Antella, també, però en un temps diferent, en un temps abans de nàixer. Devia tindre uns cinc o sis anys, aquella nit, i

algú se la posà al llom i la dugué al refugi. Allí li preguntaren de qui era, però ella no parlà. Amb la foscor i el caos aconseguí deslliurar-se de donar cap resposta i trobà un raconet on amagar-se fins que es despertà en un altre temps: el seu.

Carpentràs fou el primer viatge físic, la primera volta lluny de casa. El primer any que la portaren a la verema començà a enyorar-se del poble tan bon punt xafà aquella terra grisa i pensà, innocentment, que dormint podria tornar a Antella. Al remat, sempre que somiava s'havia somiat a Antella. La desil·lusió fou terrible quan es despertà en aquella mateixa vinya envoltada d'uns temporers que no coneixia. L'endemà es repetí la situació. Així fou com entengué que no viatjava en l'espai, sinó en el temps.

Funcionava així: només viatjava mentre dormia, i sempre a un temps en què no havia viscut, però al mateix lloc on s'havia gitat. Durant molts anys només viatjava enrere. Conegué la guerra i la República. Viatjà a un temps en què la torre morisca no era només una torre, era un palau sencer, i després més arrere encara, quan encara no estava construïda i la gent parlava d'una manera que ella no estava segura d'entendre.

Ja era casada quan aconseguí viatjar també cap avant. La nit de noces no pogué adormir-se de cap manera: li feia pànic que el marit es despertara a mitjan nit i es trobara a soles al llit. Per això s'havia casat amb el sereno del poble. L'endemà de casats, que els pobres no fan viatges de boda, Tomàs ja s'enfilà l'abric i el barret per a patricular

els carrers deserts d'Antella i ella pogué, per fi, pegar una *cabotadeta* després de tantes hores sense tancar els ulls. Es despertà en el que li semblà un dia de festes patronals, perquè sentí tocar la música, i s'abocà discretament al balcó després d'assegurar-se que no hi havia ningú més a casa. La banda li passà per davant de casa, però no la que ella coneixia: hi havia dones, dones tocant, dones que portaven pantaló com els hòmens. A Eloïsa li va fer tanta impressió que se'n tornà a entrar. La casa era la mateixa, però amb altres mobles i tot de retrats estranyíssims, de fotografies que no eren del color dels retrats sinó de molts colors diferents, com la vida mateixa. Examinà un d'aquells retrats i de poc no pegà un crit en vore-hi sa mare, que feia anys que era morta i només havia deixat una fotografia, una de les normals: la de la làpida. De l'esglai es despertà, ara ja de veres, en el seu temps.

Va estar hores i hores pegant voltes al llit, pensant que quina passada li havia fet sa mare, de fer-li vore que estava boja quan ella també havia viatjat en el temps i s'havia fet retrats i li'ls havia amagat i tot. I no va parar de pensar-hi fins que l'endemà es tornà a despertar en aquella mateixa versió de sa casa, la dels retrats de colors, i mirant-ne quatre o cinc va entendre que la dona de les fotografies no era sa mare: era ella, Eloïsa, però envellida. Era ella mateixa, cinquanta o seixanta anys més avant.

Sabent això, va poder fer-se una idea de qui eren els estranys de la fotografia. Al seu costat seia Tomàs, un Tomàs panxut i pelat. Hi havia una dona jove vestida de blanc, que devia ser una nòvia, i el nòvio a joc. Els acompanyava també un altre xic, més fadrinet que els nòvios. Tots anaven ben mudats i ben pentinats i ella mateixa portava unes arracades ben grans que no s'havia com s'hauria pogut comprar. Eloïsa mirà llargament la fotografia, preguntant-se quin dels dos era el fill que potser ja portava al ventre, si el nòvio o la nòvia. D'una cosa no tenia dubte: l'altre xicon era fill seu. Era un Tomàs jove, però amb els ulls d'Eloïsa. Com li dirien? Tomàs, també? Samuel, com a son pare? Vagarejà per la casa buscant més retrats que li aclariren més detalls del seu futur. Trobà, per fi, una fotografia de la parella d'abans amb una xiqueta. Tenia una neta.

Anaren passant les setmanes i els mesos, i ella sempre que podia s'encaminava en adormir-se a aquell futur raríssim i escodrinyava els mobles de colors

vius i les pertinences sorprenents d'aquella família que encara no havia nascut. Una nit aconseguí vore la neta en directe. Devia tindre quatre o cinc anys i ja passava les pàgines d'un llibre ella a soles i se les mirava i les remirava com si les entenguera; com si li provocaren, fet i fet, certa nostàlgia. A Eloïsa la sorprengué que raonara tant i tan prompte. La sorprenien moltes coses d'aquell futur estrany. No pogué observar-la gaire estona més perquè una sotragada forta li va saccar les entranyes i la va obligar a despertar-se, i de sobte es va vore de nou al llit, tal com s'havia gitat, però amb Tomàs a la vora.

—Redeu, quin dormir més fort que tens, *Loïseta!*
—es queixà el marit—. Ja em pensava que m'havies fet viudo!

Tomàs s'havia girat el peu perseguint uns borratxos i havia tornat a casa perquè volia que li l'embenara. Atordida, Eloïsa va fer les preguntes justes per a comprovar que, segons el testimoni de Tomàs, el seu cos no es movia del llit mentre ella viatjava en el temps. Això li donà una tranquil·litat immensa i, des d'aquell dia, li fou més fàcil decidir cap a quan viatjava. I sempre, sempre, triava anar cap avant, perquè volia saber més coses d'aquella criatura d'ulls grans i tristos que mirava un món ple de colors com si estiguera fet tot d'ombres. Li deien Aloma, a la xiqueta, i era l'única filla d'Eva, la filla major d'Eloïsa i Tomàs. Tot això ho sabia Eloïsa de parar l'orella, perquè no s'atrevia a parlar amb ningú d'aquell temps. El passat era una cosa, però el futur li feia respecte. Aloma. Un nom ben estrany, com la xiqueta mateixa. Com tantes coses d'aquell temps. Eloïsa estigué observant-la un parell de mesos en la distància.

Un matí, sense saber com ni per què, Eloïsa es despertà sense haver viatjat, ni avant ni arrere. L'endemà tampoc no pogué. Inquieta, fins i tot provà de fer la *becadeta* després de dinar, però entre els nervis i l'esguard incrèdul del seu marit no hi hagué manera d'adormir-se. Era la primera volta en la vida que li passava això; no se'n sabia avindre. Tant que l'havia molestada no poder descansar a les nits per culpa d'aquells viatges, i ara se'ls enyorava! Trobava a faltar l'emoció continguda de descobrir nous detalls però, sobretot, trobava a faltar Aloma. L'havia mirat tant que se l'estimava. I ara, de no poder-la vore, no feia més que patir. Tomàs li preguntava per què estava tan neguitosa i ella responia que no descansava

bé. I al final, fart de vore-la renegar pels racons, Tomàs l'acompanyà a cal metge, i resultà que estava encinta.

Ni una vegada pogué viatjar Eloïsa en els nou mesos que durà l'embaràs. A mesura que li creixia la panxa, les dones del poble especulaven sobre si seria xiquet o xiqueta segons la forma que tenia. Ella ja sabia que portava xiqueta, però ho callà. Tampoc no fou capaç d'explicar per què havia triat el nom d'Eva. Patí molt tot l'embaràs, pensant que el Senyor l'havia castigada sense vore la neta per bruixa: que no seria el nom d'Eva un advertiment del pecat? Per si de cas, la batejà com a Eva Maria, i un parell d'anys després, quan isqué aquella cançó que catapultà el nom a la fama, se'n va fer creus.

L'endemà mateix de nàixer Eva Maria, Eloïsa tornà a viatjar en el temps, però havia perdut la pràctica i acabà en un indret tan remot del passat que Antella ni tan sols s'havia començat a construir. No li agradà allò i agrai que el plor d'Eva Maria la despertara prompte. Quan per fi aconseguí tornar a viatjar on volia, al futur on l'esperava la neta dels ulls tristos, es va alegrar tant que no pogué contindre's de fer-li un bes al front mentre dormia. La xiqueta obrí els ulls abans que Eloïsa poguera fugir.

—No patisques, que soc la iaia —agarrà de l'ampit de la finestra un retrat d'ella mateixa, de quan encara festejava—. Veus? La iaia Eloïsa. M'estàs *ensomiant*.

La xiqueta arrugà el front i es quedà parada un moment, mirant-la de fit a fit. Al final assentí amb el cap, amb una mirada plena de saviesa que de tan impròpia en una criatura menuda feia un poc de por i tot. I ja no parlaren més, perquè el plor d'Eva Maria despertà Eloïsa de nou, i l'arrancà d'aquell instant tan plaent. Aquella volta ja no agrai ser despertada.

Els primers mesos de mare van ser durs per a Eloïsa, perquè Eva Maria dormia ben poc i ella, en conseqüència, encara menys. Coincidí que la faena de sereno escassejava, i Tomàs i ella heretaren un trosset de terra i hagueren de treballar-lo entre els dos perquè si llogaven hòmens no en traurien res. Acabava els dies feta una coca i de tan rebentada com estava no podia ni somiar. La següent volta que aconseguí visitar Aloma, la xi-

queta l'esperava asseguda damunt del llit amb els ulls ben oberts.

—És de veres que no saps llegir, iaia?

—I tu com saps això?

—M'ho ha dit la mare.

—I tu com és que saps llegir?

La xiqueta arronsà els muscles. Es quedaren callades fins que Aloma tornà a parlar.

—Vols que t'ensenye a llegir? —no esperà resposta i tragué de davall la manta un llibre prim i ample, amb molts dibuixos i molts colors i unes lletres ben grosses—. La be i la e fan be. La esse, la o i la esse fan sos. Be i sos fan besos. Saps què són besos?

Així, lletra per lletra, Aloma li llegí el llibre sencer, i Eloïsa se la mirà, curulla d'un sentiment indescriptible, una mescla d'orgull, admiració i esbalaïment, un amor profundíssim que —malgrat que li dolia pensar-ho— no era capaç de sentir per la seua pròpia filla, la de carn i ossos, la que sí que havia parit. Amb el temps entendria la raó d'aquell vincle que la unia més a la neta que a ningú, però això passaria anys més tard i seria una altra història. La bona qüestió és que hi tornà moltes nits, totes les que pogué, i al final aprengué a llegir. A poquet a poquet, a trossets, passant pena, però llegia.

—Iaia, jo ja sé que no t'*ensomie* —anuncià Aloma amb solemnitat la nit que acabaren de llegir l'últim dels llibres del seu prestatge—, jo ja sé que m'*ensomies* tu. Però no passa res. Així que ja pots vindre de dia si vols.

I ho va fer. S'adormia de nit i es despertava de dia, quan Aloma tornava de l'escola. Les dos eren de parlar poc, perquè estaven acostumades a callar molt, i al principi s'observaven llargues estones en silenci. Amb el pas dels dies, però, Aloma començà a fer preguntes sobre el passat, sobre els canvis al poble, sobre els viatges en el temps. Eloïsa també volgué saber com era la vida moderna. Al principi s'afrontava de saber segons quines coses, i va ser només gràcies a la serenor amb què la xiqueta les explicava que va anar paint que alguns canvis no eren tan terribles com se'ls havia imaginat.

—I dius que les dones porten cotxes?

- Sí, i més coses. Autobusos i tot.
 —I tractors? Poden portar tractors?
 —Sí, per què no? Què té un home que no tinga una dona per a poder portar un tractor?

Aquella reflexió de la neta la va deixar pensadora un parell de dies, i al final va resoldre de dir-li a Tomàs que l'ensenyara a portar el tractor. El marit se li va riure, pensant que feia broma, i ella se'l va mirar ben seriosa.

- Mira, Tomàs, tens una dona i una filla. Si el dia de demà, Déu no ho vullga, et passa alguna cosa, qui ha de dur-lo si no jo?
 —Ja vindrien els teus germans a ajudar-te.
 —I si no poden? El meu Jaume de tant com fuma morirà jove, i el meu Vicent festeja amb la francesa aquella, que no m'estranyaria que se n'anara a viure allà...
 —Que cabuda que eres, *Loïseta!* Que no veus que tots els tractors del poble els porten els hòmens?
 —Però que què té un home que no tinga una dona per a poder portar un tractor?
 —Ai... —començà Tomàs, però no sabé defendre-se'n. Aquell mateix diumenge, havent escurat la paella, deixaren Eva Maria amb la seua iaia i s'enfilaren els dos al tractor, camí amunt i camí avall pel terme, fins que Eloïsa hagué après a conduir-lo a soles.

No va ser, ni de bon tros, l'últim *souvenir* en forma de modernitat que Eloïsa s'emportà en aquell temps seu encara mig adormit. Fou la primera dona del poble a traure's el carnet de conduir, la primera a portar pantalons i una alumna avantatjada als cursos d'adults que feia l'Ajuntament. La neta li donava ales i ella les sacsava tan fort com sabia.

Així passaren els mesos, i després els anys, i anà posposant la idea de concebre *Tomaset*, perquè sospitava que un altre embaràs l'allunyaria nou

mesos de la seua neteta. Ho allargà tant com pogué, fins que se li acabaren les excuses i el temps. *Tomaset* nasqué poc després del Cap d'Any, i el millor regal de Reis que Eloïsa va rebre mai fou l'emotiva abraçada amb què la rebé Aloma. La xiqueta destil·lava una alegria continguda mesclada amb una pena profunda, perquè havia discutit amb sa mare aquell mateix dia. La mare deia que no podia ser que Aloma parlara, llegira i jugara amb la iaia Eloïsa, perquè la iaia havia mort anys enrere, quan Aloma era molt menuda. Que s'ho estava imaginant tot, de llegir tants i tants llibres. Que tenia una inventiva ben gran i això estava bé, però havia d'aprendre a diferenciar la realitat de la fantasia. Aloma insistia que era tot ben verídic i la mare no la creia. Eloïsa mirà de tranquil·litzar-la, però s'havia quedat pensadora ella també. En els viatges que feia, tant avant com arrere, mai es veia a ella mateixa: només viatjava als temps que no havia viscut. Això volia dir que abans de la primera volta que havia vist Aloma ja s'havia d'haver mort. Va fer càlculs i descobrí que el son etern li havia d'arribar abans dels seixanta anys.

Sabent això, doncs, Eloïsa s'encarregà de deixar-ho tot enllestit. Aprengué a brodar bé i deixà un aixovar a punt per a la filla i un altre per a la neta. Comprà tots els llibres de xiquets que pogué i en deixà la casa ben plena. Apartà uns dinerets, els pocs que pogué, per a assegurar-se que la filla estudiara com havia de passar. Quan Eva Maria començà a festejar amb aquell talòs, Eloïsa l'animà a casar-s'hi, tot i sabent que s'acabarien divorciant en poc de temps, perquè d'aquella unió naixeria Aloma. Quan nasqué la neta, Eloïsa s'hi abocà en cos i ànima, i passà tant de temps amb la criatura com pogué. L'ensenyà a llegir de ben menuda, abans dels tres anys, ben conscient que havia de saber-ne prompte perquè la instruïra a ella poc després. I, quan la parca vingué a buscar-la, s'acomiadà d'Aloma i abraçà la mort amb complaença, amb la certesa que era el pas necessari per a poder viure aquella vida com l'havia viscuda.